

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1998 m. kovo mėn. 21 d. / March 21, 1998

Nr. 57(12)

KERTINĖ PARAŠTĖ

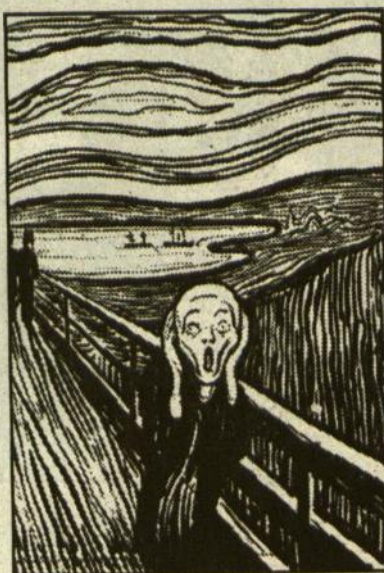
Tarp abejonės ir troškimo tobulėti

Prisipažinsiu, neretai bandau atsikratyti geismo ką nors parašyti. Argi rašymas toks svarbus? Nemanau. Tai tik ant popieriaus dedami žodžiai. Ne manifestas, ne krateris, iš kurio veržtųsi kūrybos liepsna, bet vidaus pasaulėlyje susitelkusių vaizdų kratynys. Nedrįstu sakyti mintį. Grafomanui mintys nebūtinai. Jį džiugina pati rašymo procedūra. Įprotis. Nieko neparasęs jaučiasi kaltas. Mea culpa, sako pažvelgęs į tylinčią tulpę.

Ir kuo čia dėta tulpė? Ji tik gelė. Jai nė kiek nerūpi, kad rašantis negali pradėti taip, kaip norėtų. Išsivadavimas iš stilingio yra sunkus. Jautiesi lyg būtum apraizgytas erkėčiais. Tegul juos gaisras tuos erkėčius. Nesugebu iš jų išsineriti. Pykstu ant savęs. Su nepasitikiėjimu žiūriu į laikrodį. Gnaužau smarkiai. Jei turėčiau barzdą, galėčiau papešioti plaukus. Kąžkur skaičiau, jog bepešiojant barzdą kyla įvairios idėjos. Ne veltui daugelis išmintųjų buvo ir tebėra barzdotieji. Gal tik egzistencialistai nemėgo barzdų. Neįsivaizduoju Søren Kierkegaard, nei Jean Paul Sartre, nei Martin Heidegger'io su barzdomis. O Nietzsche? Jam pakako drimbantių usų. Juos beglostydamas mąstė su zarautiška įžvalga bei narsa perkatinėdamas Vakarų moralės įdiržusias dogmas. Ūsai jam padėjo pasijuokti iš veidmainystės, iš paikų sentimentų. Visa tai apnuoginęs ar nugalejęs? Nel veidmainystė yra įgimta žmogui. Ji jaučiai tebeklesti nūdienę politikoj ir technologijos kurstamaj komercijoj.

Paminėjau tylinčią tulpę. Ne vien dėl to, kad ji rimuojasi su žodžiu „culpa“. Tulpės tylėjimas man primena kažkur (vėl kažkur) skaitytą pastraipėlę apie mano mėgstamą dailininką Nicolas Poussin. Jis manė, jog tapyba yra tyli poezija. Vieną paveikslą jis pavadino „Tylus peizažas“. Iš tikro peizažai visada tyli. Net ir fovistiniai, į kuriuos žiūrėdami kritikai sako: jų spalvos rėkia. Gal ir rėkia, bet tai juk veriančiai tylus rikšmas. Kritikai linke žavėtis prieštaravimais, oksimoronais, paradoksais. Spengiančiu tylėjimu.

Vis dėlto juo tylesnis rikšmas, tuo labiau jis veikia smegenis.

Edvard Munch

„Rikšmas“

Devynioliktojo amžiaus pabaigoje tai įrodė norvegas Edvard Munch, su tuo neišdylančiu kuriniu „Rikšmas“ — niūriame fone išgąsdintas individas su pražiodyta burna lyg ir skelbia dvidešimtojo amžiaus žmonijos išprotėjimą. Ir toji pragaištis tik dėl to, kad mums lemta būti emociingais individais, su paveldu genuose slėpiniomis nežinomybėmis. Esame kol kas nepagydomi gyvūnai. Gėla viešpatuoja kūnuose, juolab moralėje.

Manau, norint sumažinti veidmainystės sankaupą, reikia iš pagrindų pertvarkyti ne moralines nuostatas, teigiančias gėrį, bet žmogaus biologinius inorius. Komunistai bandė. Nepavyko. Todėl, kad jie patys buvo perkeikę nepasitikiėjimo, fanatizmo, neapykantos — pačių baisiausių žmogiškos prigimties ydų. Jie tarsi kūrė Eduardo Miezelačio idealizuotą „žmogų“ priemonėmis, kurių etika labiausiai kratosi. Viena iš tokių — žiaurumas.

Šitaip postringaudamas susiduriu su daug kam rūpima tema — saviuokla. Kąžkaip nuo jos sunku išsisukti. Net ir man — įpratusiam labiau žaisti žodžiais, nei mąstyti sąvokomis — dingojasi noras tobulėti. Taip — nuolat tobulėti. Nežinau, ar tai gerai. Įsileidęs į saviuoklą, „šventuoliškai“ imu žvalgytis aplinkui su tyliu klausimu: ar kiti irgi bando tobulėti? Ar kitiems irgi rūpi kaip galint vengti nepasitikiėjimo, fanatizmo, neapykantos? Atsakau: taip!

Kai dar plačiau apsidairau, kai išeinu iš tautinės politikos

Šauniai užbaigtas rimtas darbas

VYTAUTAS A. JONYNAS

Vilius Pėteraitis. MAŽOSIOS LIETUVOS IR TVANKSTOS VIETOVARDŽIAI. Jų kilmė ir reikšmė. Vilnius: Mažosios Lietuvos Fondas/Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997. 607 puslapiai.

Žodis „benediktinas“ mūsų kalboje turi dvi prasmes. Jį ištarus, mūsų vaidentuvė sumirga tauraus, gintarinio gėrimėlio vaizdas. Tik po to atslūkina kita, banalesnė, jo prasmė. Būtent, kad jis reiškia tam tikro religinio ordino narį.

Prancūzai tuos dalykus skiria. Likeriui jie naudoja dailtvardinę moterišką lytį — la Benedictine. O benediktinai jie vadina to ordino vienuolius. Ir ne bet kokio ordino... „Benediktinų darbu“ išaukštinamas itin daug pasiaukojimo, uolumo, kruopštumo, apdairumo bei kitokios ištvermės pareikalavęs užmojis.

O ne kiekvienas, kaip žinome, yra apdovanotas tokiom dvasios išgale. Dar mažiau kam likimas leidžia savo mariadegystės planus įgyvendinti. Juo labiau pasidžiaugti to savo triūso vaisiais.

Vilius Pėteraitis, nusipelnęs Klaipėdos krašto lietuvis, yra viena tokių laimingų išimčių. Jam visų pirma niekad netrūko kilnių sumanymų. Dar Vokietijoje, barakynų gadyne, kai mieli gentainiai pliekdavo nuo gaidelių iki vėlaus vakaro proferansą, spekuliuavo žiebtuvėlių akmenėliais, bastydamies iš kolonijomis, jis tausojo savo laisvalaikį kurdamas savo *Lietuviškai-anglišką žodyną* (antroji laida: Amerikoje 1951 metais).

Vėliau jam toptelėjo kita, išganinga idėja — atkurti vandenvardžių pagalbą (panašiai kaip elgės rumunų kalbininkai) mūsų protėvių baltų apgyventus plotus. Remdamasis ištiso būrio savų ir svetimačių kalbininkų studijomis — Kazimiero Būgos, E. Fraenkel'io, J. Enzelyno, G. Froelich'o J. Gerulio, P. Joniko, J. Otremskio, Broniaus Savukyno, W. P. Schmidt'o, P. Schmittlein'o, Prano Skardžiaus, A. Vanago, darbais —

kiemo, pamatau, kaip neišnarpiojamai yra surizgę tautų tautelių, genčių, valstybių, religijų, pasaulėjautų, kultūrų, papročių, siekių ir t.t. veiklos keliai keletai. Būvimo čia — žemėje. Vieni tariasi einą pačiais geriausiais. Kiti trokšta geresnių ir į tobulėjimą žiūri kaip į būtinumą. Treti skverbiasi į žiaurias, pavojeingumą (sau ir kitiems) avantiūras ir yra įsitikinę, kad tik nuolat terorizuodami kitus gali patenkinti savo

jis nustato hidronimų analizę, kokios vadinamų Rytprasių sritys buvo apgyventos mūsų protėvių ir tik vėliau kolonizuotos ateivių germanų.

Šį Viliaus Pėteraitio veikalą pasitikio kaip svarų ir reikšmingą istorikas Vincas Trumpa *Akivaizdžiose*, o Klaipėdos universitetas pripažino jam garbės daktaro laipsnį.

Iš šalies stebint atrodo, kad Vilius Pėteraitis nusipelnė teisę ramiai vartaliotis ant laurų. Nerami tačiau jo dvasia skatino jį išnaudoti surinktos dokumentacijos sankaupą dar vienam projektui. Būtent *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžių žodynu*. Jų kilmei ir reikšmei nustatyti.

Tokie vardynai, anglosaksų vadinami „gazetteers“, paprastai sudaromi, idant žmonėms palengvėtų susirasti norimą vietovę atlasuose. Viliaus Pėteraitio veikalas kur kas sudėtingesnis. Pirmąja jo siekiama be yra atgaivinti skaitytojo sąmonę prisiminimą visų vietovardžių, kurie buvo okupantų visapiln iškeverzoti arba paprasčiausiai išbraukti iš oficialiųjų sąrašų ir tuo pačiu iš žmonių atminties.

Rytprasių gauleiteris Erich Koch, klykavęs 1938 metais, jog būtina išrauti su šaknimis visa, kas lietuviška, („Rottet aus was litauisch ist“) buvo ne kas kitas kaip vienas iš Kultutraegerių vokiečių gaudijos. Čistyje Prūdy, niekaip neatlietuvinamas Tolminkiemio palaisvalaikis kurdamas savo *Lietuviškai-anglišką žodyną* (antroji laida: Amerikoje 1951 metais).

Norint atremti tokius priešų prasimanymus, nelieta nieko kito kaip išnagrinėti visų aliai vieną toponimų kilmę ir prasmę, atsižvelgiant, kad kai kurių jų esama kuršių ar vikingų kilmės, o jų pavadinimai leidžia atspėti jų susidarymą pagal gyventojų verslą, profesiją, kultūrą ir t.t.

Rašydamas pirmąjį savo veikalą *Mažoji Lietuva ir Tvankstė prabaltų, pralietuvių ir lietuvi-*

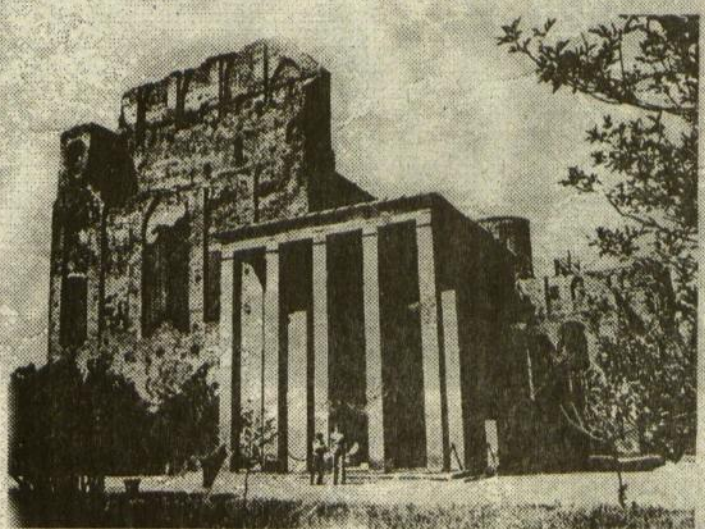
egzistencinius siekius. Žodžių, sujauktis! Įvairovė, dažnai pavirstanti grėsmingu riksmu. Nei lėlių melodijų, nei peizažų taikos žmonėms nepakanka. Reikia stadionų varžybų. Reikia triukšmingų konfliktų.

Jei kas nekantraudamas stebisi, kodėl Lietuvoje dar ne visi puodai stovi tinkamoje vietoje, kodėl kartais chuliganai ar plėšikai užpuola praeivį, kodėl valdžioje pasitaiko sukčių, apsidairęs pasaulyje pamatys ne ką geresnį vaizdą. Susidurs su korupcija, neteisybe, nusikaltimais, ligotum... su kenksmingais genais. Be abejo, susidurs ir su troškimu kaip nors patobulinti buitį.

Ir jeigu toks patobulinimas veda į globalinį suvienodėjimą, tai, mano galva, nėra blogai. Gera pedagoginė formulė ar mokslininkų naujai surastas skiepas tinka visiems. Esame bendro likimo vaikai.

Pranas Visvydas

Vilius Pėteraitis MAŽOSIOS LIETUVOS IR TVANKSTOS VIETOVARDŽIAI

MAŽOSIOS LIETUVOS FONDAS
MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYBOS INSTITUTAS
VILNIUS, 1997

ninkų laikais (1992) Pėteraitis pateikė skaitytojui penkių puslapių ilgio cituojamos medžiagos sąrašą. Leistina spėlioti, kad dalis tų skaitinių pasitaravo ir aptariamajai kompiliacijai sudaryti. Bet naujai cituojamų tekstų sąrašas nemažiau įspūdingas, nes šiuo kartu jis apima keturis su puse puslapio. Peržvelgus jį skubom nelieta jokių abejonių, kad Viliaus Pėteraitio darbas nėra kokia atgalia ranka suvaryta į siūles pusiaja — propagandinė kompiliacija, o svarus, moksliškas veikalas, paremtas, kaip autorius prisipažįsta, dešimtmečiais sukauptu vardo kartoteka.

Stambiausią leidinio dalį sudaro etimologinis žodynas, nustatantis lietuviškąsias vietovardžių lytis. Juo pilnai pasinaudoti padeda priede pateikiami abėcėliniai vietovardžių vokiečių, lenkų ir rusų kalbomis sąrašai. Jei sakysim, kas turėjo laimės kasti apkasus Rytprasiuose prie kokio Zweilinden viensėdžio, tai šio (dviliepio) „Zweilinden“ pagalba jis susiorientuos, jog kažkada toji vietovė vadinosi „Stanaičiais“, pasikui buvo praminta Zweilinden, o dabar sutarybinta į rusišką Furmanovo. Susirasti, kuriame pasvityje yra ieškoma vietovė, padeda smulkūs apskričių žemėlapių, kuriuose sužymimi netgi bažnytkaimiai. Atskirą leidinio dalį, apimančią 46 puslapius, sudaro vietovardžių kilmės analizė, jų senumo nustatymas.

Viliaus Pėteraitio darbštumą ir sąžiningumą atestuoja dar ir toks pavyzdys. Paskutiniuose leidinio puslapiuose (pp. 591-597) įdėtos lentelės, kuriose sužymimos bažnytkaimių įkūrimo datos ir atvejai, kada tie vietovardžiai buvo suvokietinami 1938 metų įsiutėje ir surusini.

Prisipažindamas, kad „visą medžiagą rinkti ir rankraštį teko parašyti ir parengti pačiam vienam“, autorius išreiškia padėką savo seseriai ir žmo-

Mažosios Lietuvos Fondas savo 1997 metų II aplinkraštėje ir 22-oje apyskaitoj rašo: „Ar Lietuvos Seimas turės drąsos ir ryžto nuspręsti grįžti prie Mažosios Lietuvos savų vietovardžių? ELTA 1997 m. rugsėjo 22 d. iš Vilniaus praneša, kad Seimo narys Stanislovas Butkevičius pasiūlė įteisinti tradicinių lietuviškų Karaliaučiaus krašto vietovardžių vartojimą Lietuvoje. „Tai labai svarbu mūsų istorinei atminčiai, o Rusijai kiekvieną kartą mandagiai primintume etninę regiono priklausomybę“, mano jis.

Jei šiam siūlymui bus pritarta, Sovietas ir vėl grįžtų būti vadinamas Tilže, Niemanas — Ragaine, Kaliningradas — Karaliaučiumi ir kitos vietovės prisikeltų savais per šimtus ir tukstančius metų to krašto žmonių duotais vardais bent savos Tautos vartosenoje. Stanislovas Butkevičius mano, jog šio nutarimo vykdymą turėtų prižiūrėti Valstybinės kalbos komisija. Toks siūlymas buvo įregistruotas Seimo sekretoriato ir turėtų būti svarstomas spalio mėnesio visuotiniuose posėdžiuose.

„Dėl Karaliaučiaus krašto vietovardžių vartojimo Lietuvos Respublikoje“ raštą parashė Mažosios Lietuvos reikalų taryba, kurios pirmininkas V. Šilas ir atsakingoji sekretorė D. Bakanienė, Lietuvos Respublikos prezidentui A. Brazauskui, Vyriausybės pirmininkui G. Vagnoriui ir Valstybinės kalbos komisijos pirmininkui dr. A. Rosinui.

Jame klausama, kodėl senieji Karaliaučiaus krašto vardai vartojami tik kultūrinuose renginiuose? Nesuprantamas mūsų valdininkų ir žurnalistų kalboje tik rusiškų Karaliaučiaus krašto vardų vartojimas... Natūralu būtų mums, kaip save gerbiančioms tautos atstovams, visur ir visada vartoti tik tradicinius lietuviškus šio krašto vardus...“

Rambynų kalnas

Klaipėdos herbas — iš Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos parodos „Lietuva heraldikoje ir vaizduose“ Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois.

Šiame numeryje:

Abejonė ir troškimas tobulėti • Viliaus Pėteraitio „Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai“ • Nauja knyga apie M. K. Čiurlionį • Dvi Dzūkų monografijos • Daivos Karužaitės eilėraštis • Vytauto Vardžio „Krikščionybė Lietuvoje“ • AABS trisdešimtmečiui (2) • Onos Dokalskaitės ir Mykolo Paškevičiaus apžvalginė paroda Kalifornijoje

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis: paveikslai, eskizai, mintys

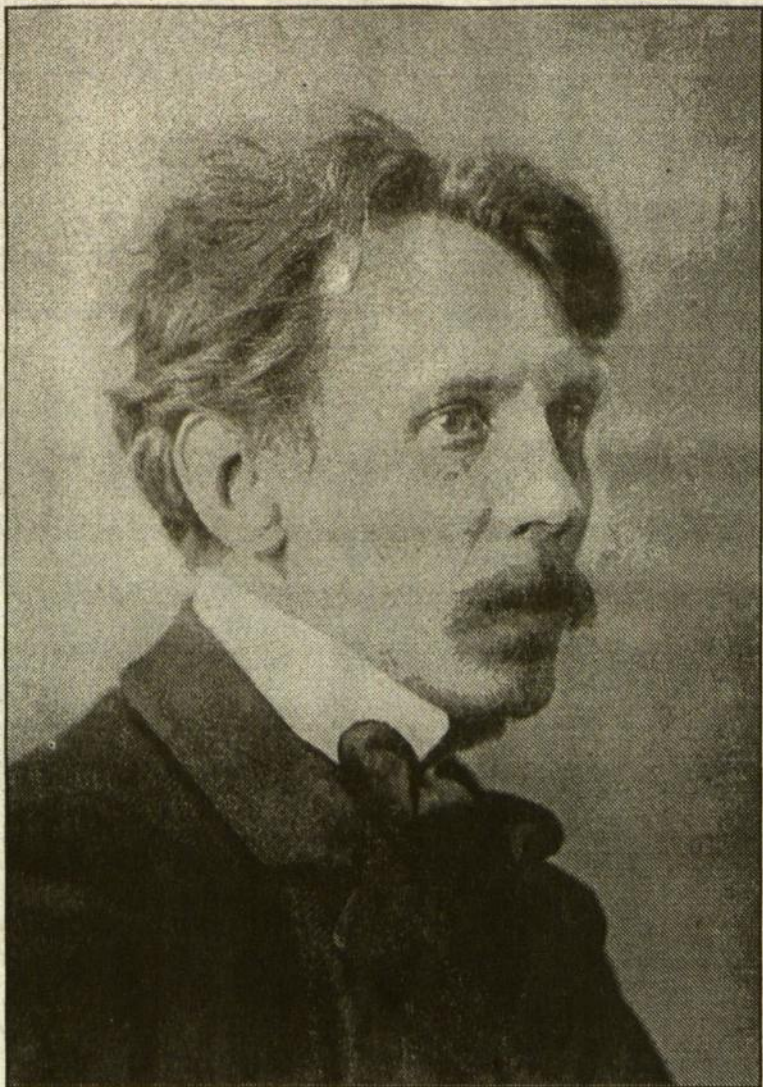
LAIMA KRIVICKIENĖ

M. K. Čiurlionis: paveikslai, eskizai, mintys. Kaunas: Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1997. Leidykla — „Fodio“, Edita. Albumo-katalogo leidimą parengė Birutė Verkelytė-Fedaravičienė. Redakcinė komisija: Nijolė Adomavičienė, Rasa Andriusytė, Osvaldas Daugelis, Petras Kimbrys, Milda Mildažytė-Kulikauskienė. Dailininkas — Saulius Chlebinskas. Redaktorius — Alijušas Greblionas. Leidėjas — Valerijus Koreškovas.

Išleisti du albumo variantai: populiariusis (216 puslapių) bei akademinis (280 puslapių) su paveikslų katalogu ir rodyklėmis. Ruošiamasi išleisti devyniomis kalbomis: lietuvių, anglų, prancūzų, lenkų, ispanų, italų, japonų. Akademinio leidimo priedas — M. K. Čiurlionio muzikos kūrinių kompaktinių diskų rinkinys, taip pat natūralaus dydžio reprodukcijų rinkinys.

Vieną karštą vidurvasario dieną Kauno gyventojai ir miesto svečiai centrinio miesto knygyno vitrinose galėjo pamatyti reklamuojamą, naujai išleistą M. K. Čiurlionio kūrybai skirtą albumą-katalogą *Paveikslai, eskizai, mintys*. Po kelių dienų ši albumą jau galėjome apžiūrėti ir nusipirkti. Baigėsi vasara, bėgantis laikas vis labiau priartina taip žinomą datą — 1875 m. rugėjo mėn. 22 d. ir naujas, mus sudominęs albumas, priimamas — taip, jau 122 metai, kai gimė M. K. Čiurlionis, genialus lietuvių muzikos, dailės ir žodžio menininkas, pasaulyje iki šiol žinomas tik kultūros elitui. „Jo kūryba dominavo ne vieną iškilią asmenybę (nuo Igor Stravinskio ir Vasilij Kandinskio iki Jacques Lipschitz ir Olivier Messiaen), tačiau dėl autoriaus gyvenimo atokiai nuo pasaulio kultūros centrų (Lietuva ir Lenkija — tuometinės Rusijos imperijos pakraščiai), o vėliau — dėl tėvynės sukauciusios sovietų okupacijos (1940-1990) ji negalėjo plačiau pagarsėti“ (Vytautas Landsbergis).

Valstybinis M. K. Čiurlionio muziejus Kaune, kuriame sukauptas gausus ir įvairus dailininko kompozitoriaus kūrybinis palikimas, kur diena iš dienos nuosirdžiai ir kruopščiai dirba jo kūrybos nagrinėjimui atidavę muziejaus darbuotojai, daug stengėsi, pasakyrė daug energijos ir užsispyrimo, kad M. K. Čiurlionio kūryba būtų puoselėjama ne tik Lietuvoje, rodama ne tik galerijos salėse, o pakitus politinei situacijai būtų keičiamos kultūrinės nuostatos. „Maža tik puoselėti M. K. Čiurlionio ekspoziciją Kaune. Maža suvokti ir vertinti ji kaip nacionalinį dailininką. Meno kūriniui turi ir kitų dimensijų. Mus turėtų dominti ne vien tai, kuo jie saviti ir lietuviški, bet priešingai: kas juose priklauso pasaulio kultūrai, kokias dvasines vertybes jie teigia, pagaliau kokią vietą pasaulio meno istorijoje turėtų užimti Lietuvos dailininkas M. K. Čiurlionis“ (Rasa Andriusytė).

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875 - 1911)

Taip. M. K. Čiurlionio kūrinių jau pajudėjo iš nuolatinės ekspozicijos vietos Kaune: pirmieji bandymai; 1975 metais — Maskva, Trejako galerija (M.K.Č.-100), 1979 metais — Varšuvą Berlynas. Vėliau vis ryžtingiau nugalėdami pasipriešinimą dalyvauja įvairiose parodose. (Apie tai skyrelyje „M. K. Čiurlionio kūrinių parodos“ rašo Birutė Verkelytė-Fedaravičienė.)

Apie 1993.05.27-10.16 parodą Bonnoje Vokietijos Federalinės Respublikos Dailės ir parodų halėje „Europa, Europa. Anvargdavo šimtmetis Vidurio ir Rytų Europoje“ — straipsnyje „Čiurlionis tarp Europos avangardistų“ Nijolė Adomavičienė rašo: „Šia paroda buvo siekta užpildyti šio šimtmečio meno erdvę, užlopyti tas skylės, atsiradusias per penkiasdešimt metų dėl informacijos ir dialogo trūkumo, nusilenkiant kiekvienam, kurio kūryba buvo paniekinta, darbui sunaikinti, neįrašyti į dvidešimto amžiaus istoriją“. Neatsitiktinai lankytojai matė ir M. K. Čiurlionio paveikslus. Buvo išleistas keturių tomtų katalogas, plačiai atskleidęs šio šimtmečio avangardo istoriją. „M. K. Čiurlionio kūrinių dalyvavimas parodose ir katalogai, sklindantys po pasaulį su mūsų menininkų kūrinių, yra vertingiau už anksčiau vyravusią nuomonę — „Čiurlionis vertas, kad pas jį važiuotų“ (Nijolė Adomavičienė).

M. K. Čiurlionio kūrybai niekada netrūko muziejininkų, kritikų, bei meno mylėtojų dėmesio. Viena, kad gausus ir įvairus menininko palikimas yra sukaupęs M. K. Čiurlionio galeri-

joje Kaune, antra, besiplėtojantis dailėtyros mokslas, ilgainiui besikeičiantis mūsų pačių požiūris į kūrybinį palikimą skatina vis iš naujo atsigrežti į žinomą ir ieškoti ankščiau nepastebėtų ar išaiškėjusių naujų tiesių. Tik nuosekliausi M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojai galėjo pastebėti, kiek netikslumų, painiavos, nepagrįstų išgalvotų pavadinimų per daugelį metų buvo pripainiota leidiniuose ir automatiškai tie netikslumai buvo perkeltami į užsienio leidinius. Todėl M. K. Čiurlionio galerijos darbuotojai nusprendė parengti pilną M. K. Čiurlionio kūrybos katalogą, įvedant į mokslinę čiurlionianą naujausią informaciją. „Visi padaryti pakeitimai turi vieną tikslą — atstatyti istorinę tiesą, sugrąžinti autentiškus paveikslų pavadinimus, nustatyti tikrąsias sukūrimo datas bei atkurti autentišką paveikslų eilę cikle. Pagrindiniai naudoti šaltiniai yra šie: paskelbti M. K. Čiurlionio laišškai, piešinių albumai, autoriaus sudarytas paveikslų nuotraukų albumėlis, parodų katalogai, lietuvių dailės draugijos išleisti atvirukai su autoriniais pavadinimais, Čiurlionio artimųjų atsiminimai, parodų, surengtų dar Čiurlionio laikais, recenzijos. Svarbus šaltinis Antano Žmuidzinaučiaus sudarytas M. K. Čiurlionio pomirtinių kūrinių parodos (1911 metais) ir nuolatinės (1913-1914 metais) kūrinių parodos katalogų rankraštis“ (Birutė Verkelytė-Fedaravičienė).

Versdami albumo puslapius, mes greitai suvokiame, kad ši nuosirdaus trisdešimties metų pakankamai pilna M. K. Čiurlionio kūrybos studija, ženklina naują dailininko kūrybos tyrinėjimo pakopą; šiam darbui realizuoti reikėjo ne tik ryžto, bet ir plataus šiuolaikinio mokslinio tyrimo akiracio, atidumo ir žinių pilnatvės. „Čiurlionis liudija apie žmoniškumą ir Lietuvą“, „M. K. Čiurlionis, daugiapusiškai ir sutelktai įkūnijo žmogiškąjį kūrybiškumą. Tą lėmė ne vien jo daugialytis talentas — ne vien tai, kad mažo Lietuvos miestelio vargonininko sūnus buvo didžiai apdovanotas muzikos, dailės ir žodžio meno gabumais. Jis jaučė ir suvokė pranešimus, ateinančius iš aplinkos miškų ir vandenų, iš besimainančio šiaurietiško dangaus erdvių ir tojų padangė ai-dinčių dainų; jis žinojo, kad šie pranešimai yra gėris, kuris turi būti perduotas kitiems, ir žinojo, kad menas yra vienas. Tik meno priemonės yra įvairios, bet tarpusavyje giminingos, o gali būti universalios, kaip antai sonatos forma“; „Reprodukcijų albumas tai visai kitoks kultūros faktas, negu paveikslų ekspozicija muziejuje, kur įvyksta žiūrovo susitikimas su menininko dvasia ir atsiveria naujos erdvės. Tačiau ir albumas gali būti ženklas, kad kažkur pasaulyje, Baltijos vėjų gaivinojoje Lietuvoje, egzistuoja toks menas“ (Vytautas Landsbergis).

„Šioje knygoje pristatant M. K. Čiurlionio kūrinius, atsakyta per dešimtmečius apaugusių interpretacinių pavadinimų, kurie atspindėjo ne tiek gilesnį ar geresnį dailininko kūrybos pažinimą, kiek tam laikotarpiui būdingą sudėtingą dvidešimto amžiaus dailės raidos suvokimą“, apie paveikslų likimą po dailininko mirties pasakoja Valstybinio M. K. Čiurlionio muziejaus direktorius Osvaldas Daugelis.

„Tapybinės sonatos susieja Čiurlionio vardą jau su kita ryškia Europos dailės pakraipa, siekiančia dvasinio dominavimo materijos atžvilgiu, todėl mėginančia keisti kūrinių formą ir nutolti nuo natūros. Šios pakraipos pradininkais galėtume laikyti M. K. Čiurlionį, M. Vrubelį, Edvard Munch. Jie visi dailėje bandė apmąstyti aukštesnę būti, sykiu keisdami paveikslų kompoziciją bei plastiką. Tad M. K. Čiurlionio peržengė simbolizavo bei visos Decadence'o epochos ribas ir užima deramą vietą XX amžiaus abstraktaus meno priangyje“, tvirtina dailėtyrininkė Rasa Andriusytė skyriuje apie M. K. Čiurlionio kūrybą.

„Paveikslai, eskizai, mintys“, „M. K. Čiurlionio kūrinių parodos“, „Trumpa bibliografija“, „Tapybos darbų katalogas“, „Paveikslų, eskizų ir piešinių rodyklė“, „Cituojamų tekstų šaltiniai“, „Iliustracijų sąrašas“, „Pavardžių rodyklė“, „Santrumpos“ — šių visų skyrių, o ir albumo sudarytoja — muziejininkė Birutė Verkelytė-Fedaravičienė. Tai jos ilgamečio trisdešimties metų atstatyti paveikslų pavadinimai ir maksimaliai patikslintos sukūrimo datos. Ji atrinko publikavimui paveikslus, piešinius, laiškus, literatūros kūrinių ir amžininkų atsiminimų ištraukas, parengė paveikslų katalogą ir jų eksponavimo istoriją.

M. K. Čiurlionio albumui, pernai liepos mėnesį pasirodžiusiam Lietuvos knygynuose, išleisti prireikė 28 mėnesių. Jį išleido „Fodio“ leidykla ir M. K. Čiurlionio muziejus, padedami Italijos leidyklų susivienijimo „Editalia“. Kaip rašo Lietuvos rytas, „Fodio“ leidžia M. K. Čiurlionio kūrybos albumą devyniomis kalbomis ir turės atskirą ekspoziciją vienoje svarbiausių pasaulyje Frankfurto knygų mugėje. „Fodio“ ketina

M. K. Čiurlionis

Pavasaris, 1907. Popierius, tempera, 36 x 31,2

išspausdinti ir natūralaus dydžio paveikslų faksimilines kopijas, o „Fodio“ vadovas Valerijus Koreškovas kalba apie plačią knygų pristatymo kampaniją visame pasaulyje“.

„Vos keleto metų (1903-1909) kūrybinis poelkis leido tapytojui intuityviai apčiuopti daugelį ateities dailės tendencijų. Ne daiktinis (abstraktusis) ir antdaiktinis, antitiktinis (siurrealistinis), non finito, minimalus, optimis, konceptualusis menas — tai galima rasti M. K. Čiurlionio paveiksluose. Jo kūryboje dalyvauja žodis kaip sąvoka ir skambesys, garsas kaip išreikštas jausmas bei ženklas ir tokios pat reikšmės linija bei spalva... Tūkstantmetės žmonijos išminties blyksniai Čiurlionio pasaulyje byloja savaip: čia atpažįstami ir lietuviški simboliai, ir amžinieji žmonijos savivokos archetipai. Galima tik nustebti, koks atviras ateitį ir visuotinumui yra šis menas“, — albumo įvadinio žodžio autorius — žymiausias M. K. Čiurlionio dailės, muzikos ir literatūros palikimo tyrinėtojas profesorius Vytautas Landsbergis.

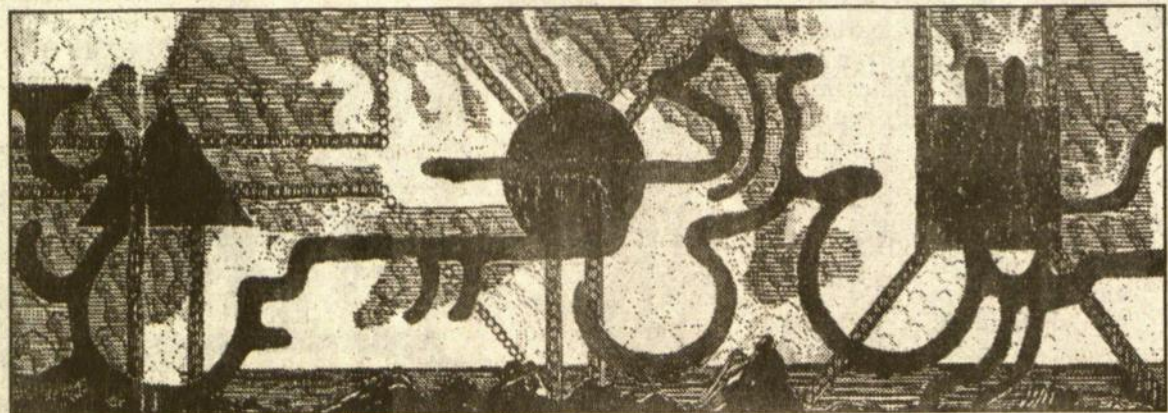
M. K. Čiurlionio paveikslai nedrąsiai dalyvaujantys parodose Europoje, pristatyti Japonijoje, nežinia, kada pasieks (ir ar pasieks?) tolimąjį Amerikos žemyną. Albumas-katalogas M. K. Čiurlionis: *paveikslai, eskizai, mintys* yra puikiausia dovana visiems tolimiems ne tik seniems ar naujiems pažįstamiems; tas vertingas leidinys turėtų pradėti kelionę po Naująjį pasaulį, papildydamas muziejų ir bibliotekų fondus, kad kiekvienas besidomintis, studijuojantis 19-ojo amžiaus pabaigos — 20-ojo amžiaus pradžios meną, savo žinias galėtų papildyti ir naujai atrastu žymiausiu Lietuvos menininku, nes, kaip tiksliai Lietuvos Dailės draugijos M. K. Čiurlionio kuopos programoje nusakyta, dailininko kūrybos reikšmė yra tokia:

„Dailininko tvariniuose apreiškia ne vien jo galingoji dvasia, juose matyti ir visa tautos siela. Dailininkas tveria sintezę savo asmens, laiko ir tautos, kuri jį pagimdė ir išauklėjo. Ir tauta, jeigu nori būti gyva, turi pamatyti, kas pasireiškia darbuose josios sūnaus, turi pažinti save tuose darbuose. Per tat eis

tobulyn jos siela, ji augs ir didės, ji labiau jungs ir viens su viškus, — apsimes giminybės tinklu visą savo žemę“.

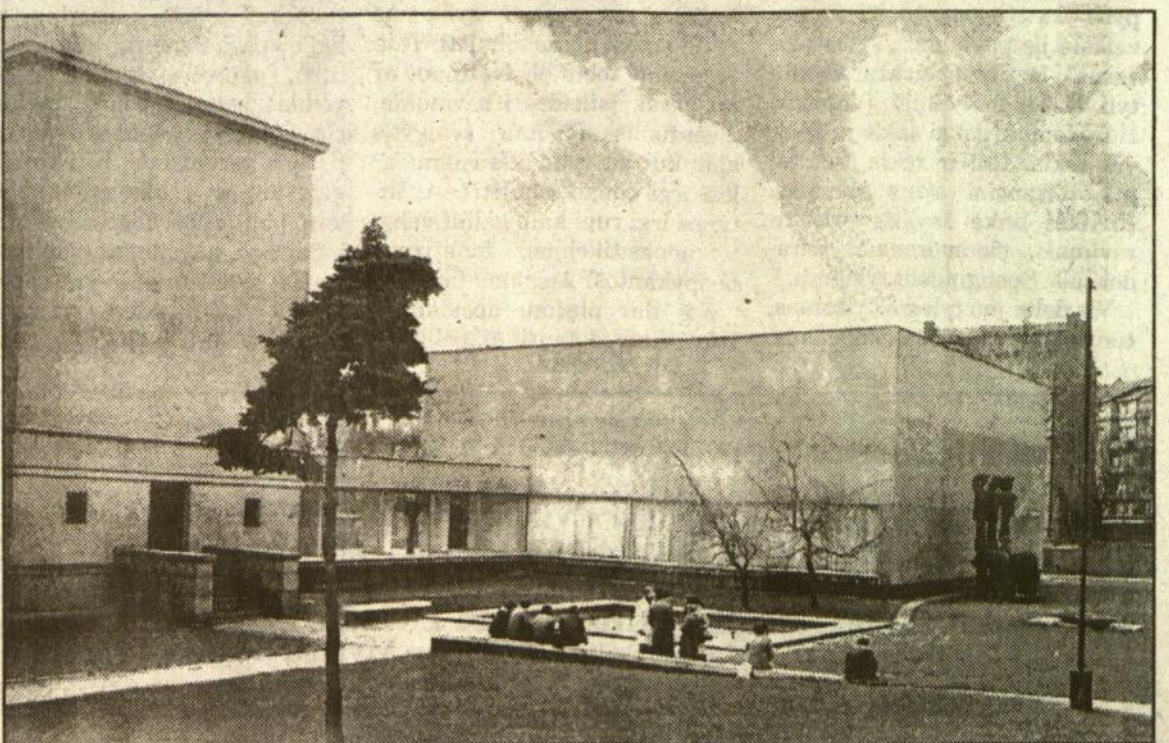
Vilnius. Lietuvos dailės muziejus išleido dailėtyrininkės Irenos Kostkevičiūtės monografiją „Žmogus Vytauto Kašubos kūryboje“. Knygoje autorė siekė atskleisti žymaus išeivijos skulptoriaus, Lietuvos nacionalinės premijos laureato kūrybos savitumą, parodyti, kaip dailininko V. Kašubos (1915-1997) talentą, meninę raišką veikė pagrindinės XX amžiaus meno ir filosofijos kryptys, tragiškieji epochos kataklizmai.

Gargždai. Klaipėdos rajono Agluonėnų seniūnijos ir Priekulės uždarnosios akcinės bendrovės „Keramika BB“ įsteigta Ievos Simonaitytės premija šiemet įteikta tautodailininkui Vytautui Majorui. Prieš keletą metų jis sukūrė ažuolinę dekoratyvinę skulptūrą, kuri stovi rašytojos gimtinėje — Klaipėdos rajono Vanagų kaime.

M. K. Čiurlionis

Vinjetė, 1908. Popierius, skiestas tušas. 6,7 x 17,6

Čiurlionio galerija — M. K. Čiurlionio dailės muziejaus priestatas Kaune. Architektas — Feliksas Vitas. 1969.

Dvi Dzūkų monografijos

JURGIS GIMBUTAS

Paparčių ir Žaslių apylinkės

Lietuvos kraštotyros draugija ir Kaišiadorių etninės kultūros centras išleido monografiją, skirtą dviem Kaišiadorių rajono apylinkėms. Knyga *Paparčių ir Žaslių apylinkės* sudarė Judita Maciokienė su redaktore Agota Sriubiene. 438 puslapių iliustruota knyga išspausdinta Vilniuje 1,500 egzempliorių tiražu, tačiau pažymėta, kaip išleista Kaišiadoryse 1997 metais. Lėšų skyrė to rajono savivaldybė.

Monografija parengta pagal 1987 metų ekspedicijoje surinktą medžiagą. Tada gausus būrys kraštotyrininkų, vadovaujant atskirų sričių specialistams, tyrinėjo gamtą, vietinę istoriją, etnografiją, tautosaką, kalbą. Papildyta archyvuose rastais faktais. Pratarmę parašė Lietuvos kraštotyros draugijos pirmininkė Irena Seliukaitė. Santraukėlės latvių, lenkų ir rusų kalbomis. Turinys padalintas į penkis skyrius. Apie gamtą rašo R. Kunskas ir V. Malinauskas. Iš viso 35 puslapiai ir 18 fotografijų. Ilgiausias yra istorijos skyrius, 112 puslapių, 19 straipsnių, septyni autoriai. V. Daugudis rašo proistorę, K. Misičius pateikia keturis straipsnius iš naujųjų laikų. Jo išsamiausias darbas skirtas 1944-1953 metų laisvės kovoms (26 puslapiai). J. Laurinavičius ir V. Lozoraitis sudarė tremtinių, politinių kalinių ir kitaip nuo komunizmo represijų nukentėjusių žmonių sąrašus. Surašyta daugiau kaip 500 pavardžių. P. Spurgevičius nagrinėja Paparčių parapijos ir bažnyčių istoriją šešiuose straipsniuose ir viename — Žaslių bažnyčią.

Etnografijos skyriui tenka 98 puslapiai, 14 straipsnių ir tiek pat autorių. Išsiskiria šie iliustruoti darbai: V. Baltrušaičio „Gyvenamųjų namų interjerai kaime ir miestelyje“, S. Daunio

PAPARČIŲ IR ŽASLIŲ APYLINKĖS

Kultūrinis etninės kultūros centras
Kaišiadorys 1997

„Paparčių apylinkės pirtys“, V. Jokso ir A. Stravinsko „Kalviai ir kalvės“. Kalbos skyriuje tik du straipsniai. Čia turėtų būti ir gana išsamus K. Misičiaus darbas „Lietuvių kalba Žaslių ir Paparčių apylinkėse“, įdėtas istorijos skyriun. Misičius atrado Lietuvos valstybiniam istorijos archyve Žaslių gyventojų laiškus — piktus skundus, rašytus valdžiai 1896-1899 metais. Monografijoje išspausdinti tų laišku vertimai į lietuvių kalbą parodo įtemptus lietuvių ir lenkintojų santykius Žasliuose prieš šimtą metų.

Tautosakos skyriuje išspausdinta 50 liaudies dainų su gaidomis. Beveik visos jos liūdnos, bet yra viena išimtis: „Ar gerai, svažiulas, kelelį keliavot? Miescionėli, kelelį keliavot? — Mes svažiulių laukiam, patikdinėjam, miescionėli, patikdinėjam. — Vario varnelius atkeldinėjam. Miescionėli, atkeldinėjam“ — ir dar 16 posmų.

Naujoji knyga apie dzūkų gyvenimą seniau ir dabar svariai papildo tolydžio augančią Lietuvos kraštotyrinę literatūrą.

Punsko ir Seinų krašto materialinė kultūra

Susilaukėm netikėtos staigmenos: dabar Lenkijos teritorijoje esančių lietuviškų kaimų etnografijai skirtos knygos. Ją

paruošė tenykščiai lietuviai. Veikalas pavadintas albumu, nes yra didelio formato, labai gero popieriaus, o iliustracijų daugiau negu spausdinto teksto. Pavadinimas: *Punsko ir Seinų krašto materialinė kultūra*. Sudarė Juozas Vaina ir Sigitas Birgelis, išleido Punsco „Aušros“ leidykla 1997 metais, ten ir spausdino. Knyga - 250 puslapių, kurių 176 skirta fotografijoms (dalis jų spalvotos). Tiražas — tik 1,000. Pratarmėje dėkojama Suvalkų vaivada ir Lenkijos kultūros ministerijai už finansinę paramą. Leidėjų pratarmėje sakoma: „Rengdami šį albumą, norėjome parodyti svarbiausias Punsco ir Seinų krašto gyventojų tradicinės materialinės kultūros apraiškas, šio krašto architektūrą — XIX ir XX a. pradžios gyvenamuosius bei ūkinius pastatus, namų vidaus interjerą, liaudies buitines daiktus, irankius, audinius, drabužius, kalvių darbus, kryžius“.

PUNSKO IR SEINŲ KRAŠTO MATERIALINĖ KULTŪRA

KULTŪRA MATERIALINĖ
200000 PUNSKO IR SEINŲTHE MATERIAL CULTURE
OF PUNSKO AND SEINŲ REGION

Punsko ir Seinų krašto materialinė kultūra

Juozas Vaina pradėjo rinkti etnografinę medžiagą apie 1960 metus. Jis sukaupė savame muziejuje 1,420 materialinės kultūros pavyzdžių ir daug fotografijų, kurias panaudojo šiam albumui. Veikalo gale įdėta Vaino nuotrauka prie muziejaus eksponatų. Didžiąją tekstą dalį parašė jis pats, padedant Sigitui Birgeliui. Trumpą drabužių

apžvalgą parašė A. Vaicekaskienė ir N. Sidarienė. Kaimų architektūros nagrinėjimas pradėtas trumpu žvilgsniu į gatvinius kaimus, kurie čia išsilaikė tik iki 19-ojo amžiaus pabaigos. Juos pakeitė vienkiemiai su glaustomis sodybomis, keturiais penkiais nedidelių trobesių, kaip ir kitur Dzūkijoje. Pirkios dvigalės, su erdvia priemene. Svirnas mažas, maždaug kvadratinio plano, vienos patalpos. Čia ir aruodai, ir lova, ir skrynios drabužiams. Klounai dviejų tipų: su įvažiavimu iš galų arba šoninėse sienose. Tradiciškai padalinti į šalines, klojimą ir peludes. Pirmą pirminė paskirtis: linams ir kanapėms minti. Prie pirties krosnies ir žmonės nusiprausdavo. Architektūros apžvalga iliustruota brėžiniais ir 180 fotografijų. Langų ir stogų puošmenys — kaip Dzūkijoje.

Audinių skyriuje rašoma apie linų išdirbimą, siūlų gamybą, audimą, vilnų paruošimą. Apibūdinti moterų ir vyrų drabužiai su 95 nuotraukomis. Kalvystei ir kryžiams duoti tik devyni tekstų puslapiai, o fotografijų — visas šimtas. Pabaigoje pridėta 23 koplytelių ir koplyčių (bažnyčių) fotografijos. Visų skyrių gale pridėtos trumpos santraukos lenkų ir anglų kalbomis.

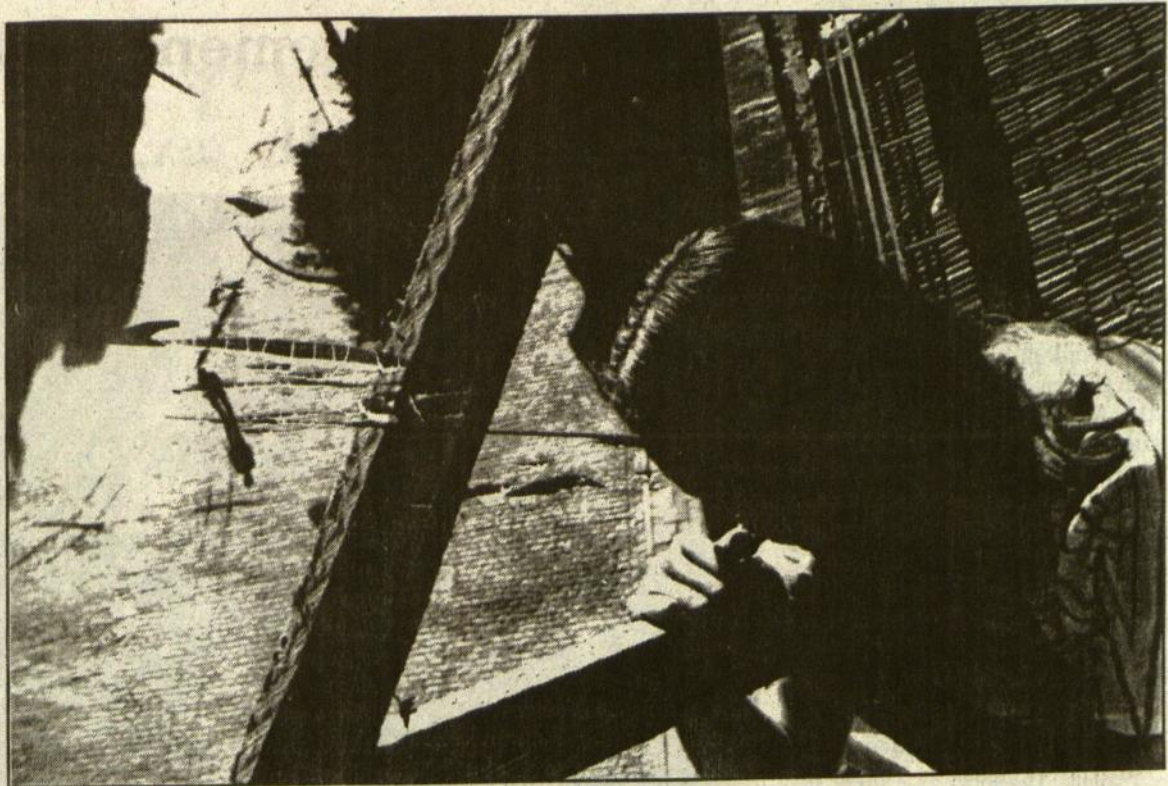
Punsko ir Seinų apylinkės yra pietų aukštaičių — dzūkų tarpmės plote (pagal Zigmą Zinkevičių, *Lietuvių dialektologija*, 1966). Suvalkų krašto, tad ir Punsco bei Seinų apylinkėmis domėjosi keli lenkų etnografai ir architektai. Čikagoje išleisti *Lituanistikos darbai* (4 tomas, 1979) paskelbė mano apžvalginį straipsnį „Suvalkų krašto kaimų namotyrą naujojoje lenkų literatūroje“. Panagrinėjau eilę pavyzdžių iš šios etnografinės Lietuvos dalies. Jie liudija vienišumą su dzūkiškąja pietine Suvalkija. Belieka pritari naujojo albumo leidėjų norui: „Tikimės, kad šis darbas padės išpopuliarinti Punsco ir Seinų krašto lietuvių materialinę kultūrą, kad pasitarnaus tyrinėjant lietuvių tautos kultūros istoriją“ (iš albumo „Pratarmės“).

Tada Lietuvos krikščionybės jubiliejaus komiteto pirmininkas Jonas Kavaliūnas pats ėmėsi nelengvo darbo suieškoti ir surasti dr. Vytauto Vardžio archyvuose išsklaidytą šio veikalo medžiagą ir galutinai ją paruošti spaudai. Ilgokai užtruko dar ir pats knygos spausdinimas, taip, kad tik 1997 metų pabaigoje *Krikščionybė Lietuvoje* pagaliam išvydo dienos šviesą ir pirmiausia galėjo būti išsiuntinėta šio veikalo ankstyviejiems prenumeratoriams.

Veikalo autoriai ir temos

Knygoje sutelkta 19 straipsnių. Jie parašyti dešimties autorių: Pauliaus Rabikausko, Zenono Ivinskio, Rasos Mažeikaitės, Rapolo Krasausko, Vytauto Vardžio, Sauliaus Girniaus, Prano Garšvos, M. G. Slavėnienės, Artūro Hermano ir Kęstučio Girniaus. Paties Vytauto Vardžio parašyti aštuoni straipsniai, Zenono Ivinskio ir Pauliaus Rabikausko — po du, kitų — po vieną straipsnį.

Pirmojoje ir plačiausioje knygos dalyje rašoma apie krikščionybės kelią Lietuvoje nuo pat pirmųjų lietuvių tautos su ja susijusių iki devynioliktojo amžiaus pabaigos. Antroji dalis skirta nušviesti krikščionybės — katalikų bei evangelikų Bažnyčių — veiklai ir gyvenimui Nepriklausomos Lietuvos valstybėje. Trečiojoje dalyje aprašoma žiauri Bažnyčios priešpauža sovietinės okupacijos metais ir jai pasipriešinimas. Kadangi knygos įvado dr. Vytautas Vardys nebespėjo parašyti, jį parašė kun. prof. dr. Paulius Rabi-

Vilniaus Kelero nuotrauka

Daiva Karužaitė

TAU

I

Norėčiau pabėgt
Norėčiau dingt

Skausmo nesapnavau

Apgaubta paukščio sparnais
buvau prilaikyta ant žemės
Norėjau skristVirtau į paukštį
Kritau negyva ant tavo slenksčioBuvo tavo namai
Neįsileidai

Laukiniai katinai mane sudraske

Skausmo nesupratau
ir vėl grįžau
Tada jau sapnavauIr atskridau su juodvarnių pulkais
prie tavo lango
Siaučiau
Ir tu neatbudai
kol paryčiais aš vėl dingau
juk buvo sapnasMiške radau
Miške ten palikauAš sniego angelas
tu jo prašei
jo kraujo neatpažinai
išsigandaiTikėdama tavim
aš vėl skridau
Staiga kritau
radau
radauRadau aš tavo skausmą
tyrą ir skaisčią ašarąir vėl einu
ir vėl sapnai

Ir vėl tu mane palikai

II

Norėčiau kad tu mane paliktum
bet tave veidrody matauĮmesk į laužą visas svajones
visus neužbaigtus eilėraščius
visas nukalbėtas nesąmones

Tegul dega veidrodžiai ir ašaros

Aš vėju pavirtau
Mane sudeginai.
Dingau.

Krikščionybė Lietuvoje

A.a. Vytautas Vardys

Jono Kuprio nuotrauka

JUOZAS BAUŽYS

KRIKŠČIONYBĖ LIETUVOJE. Redagavo Vytautas S. Vardys. Ši 572 puslapių veikala išleido Lietuvos krikščionybės jubiliejaus komitetas 1997 metais. Spausdino „Draugo“ spaustuve Čikagoje. Knyga gausiai iliustruota. Viršelis ir aplankas — dailininkės Ados Sutkuvienės.

1987 metais lietuviai visame pasaulyje, įskaitant net i. vada

dar okupuotą Lietuvą, iškilmingai minėjo 600 metų Lietuvos krikšto jubiliejų. Ypačiai didelės iškilmės buvo Romoje. Šio jubiliejaus centrinis rengimo komitetas ryžosi išleisti tai progai ir specialų veikala. Jame turėjo būti išspausdinti mūsų istorikų ir mokslininkų straipsniai, liečiantys krikščionybės Lietuvoje pradžią nuo pat Mindaugo laikų, jos nueitą kelią, sekmes ir nesekmes, okupacijų

metais patirtus vargus bei priešpaužą. Tokį veikala paruošti ir suredaguoti buvo paprašytas profesorius dr. Vytautas Vardys, Oklahoma universiteto politinių mokslų katedros vedėjas. Nors ir labai užimtas savo nuolatiniu bei visuomeniniu darbu, dr. Vardys per keletą metų sutelkė tokiam veikalui skirtą medžiagą. Deja, netikėta jo mirtis (1935 m. spalio 19 d.) nutraukė galutinį šios knygos užbaigimą.

kauskas. Knygos pabaigoje duota išsami asmenvardžių rodyklė. Visų autorių straipsniai ir kai kurie teigimai paremti mokslinių dokumentų, veikalų ir kitokių šaltinių nuorodomis. Tad knyga yra tikrai ne tik įdomiai skaitoma, bet labai vertinga ir istorijos mokslo atžvilgiu. Šio rašinio autoriui norėtųsi pasidalinti bent keliais klausimais, kurie atkreipė jo dėmesį.

Lietuvių tautos krikštas ir lenkai

Gera prisimename, kad jau nuo pat 1985 metų, kada buvo sudarytas Lietuvos krikščionybės jubiliejaus komitetas, užsimojęs 1987 metus paskelbti Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejaus metais, spaudoje kilo tam tikra reakcija, atsirado ir neigiamų pasisakymų. Buvo tvirtinama, kad lietuvių tautai Mindaugo krikštas ir jo karūnavimas 1251 metais buvęs svarbesnis įvykis, negu Jogailos ir Vytauto 1387 metais pradėtas krikštas Aukštaitijoje ir

1413 metais Žemaitijoje. Paulius Rabikauskas šioje knygoje konstatuoja, kad Mindaugo krikštas ir karūnavimas, nors tai ir labai svarbus faktas, vis dėlto nepadarė lietuvių tautos krikščionimis: po Mindaugo ir jo sūnų nužudymo Lietuvoje krikščionybės tęstinumas sustojo. Zenono Ivinskio nuomone, „Lietuvos valstybės istorija būtų pasukusi visai kitu keliu, jeigu nebūtų buvęs nužudytas karūnuotas valdovas... Yra tikra, jog krikščioniškosios Vakarų kultūros vaisiai būtų Lietuvą žymiai anksčiau pasiekę“ (p. 71).

Krikščionybė Lietuvoje knygoje taip pat pabrėžiama, kad Dluogošio kronikos ir kiti lenkų šaltiniai nėra patikimi. Tačiau daugelis istorikų, nekritiškai jais remdamiesi, dažnai bando tvirtinti, kad Lietuvos krikštas 1387 metais buvęs grynai Lenkijos ir jos karalienės Jadvygos nuopelnas. Plačiau savo straipsnyje rašydamas apie Lietuvos krikštą 1387-1417 metais, Paulius Rabikauskas spėja, kad „Jogailos buvo sąmoningai pat-

varkyta, kad, įvedant į Lietuvą krikščionybę, nedalyvautų nei karalienė [Jadvyga], nei metropolitas, nei kiti atsakingi Bažnyčios Lenkijoje atstovai“ (p. 121).

Bažnyčia ir valstybė Nepriklausomoje Lietuvoje

Antrojoje knygos dalyje apie Lietuvos katalikų organizacijas, jų veiklą, periodinę spaudą bei socialinių-politinių reformų pradžią gana plačiai rašo Saulius Girnius. Pranas Garšva pateikia informaciją apie vienuolijas Lietuvoje, o M. G. Slavėnienė išsamiai nagrinėja Lietuvos protestantų gyvenimą.

Vytauto Vardžio straipsnyje gana atvirai paliečiama skaudūs Bažnyčios ir Lietuvos tautininkų vyriausybės santykiai. Jis rašo: „Nėra jokios abejonės, kad prezidento Smetonos ginčas su Lietuvos vyskupais ir su Vatikano buvo inspiruotas ne priešiško religijai, bet politiniais motyvais [...] Uždrausdamas (Nukelta į 4 psl.)

Association for the Advancement of Baltic Studies trisdešimtmečiui (2)

ELONA VAIŠNIENĖ

Kai Šiaurės Amerikos baltiečiai akademikai 1969 metais suorganizavo į Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS), pirmuoju prezidentu išsirinko lietuvį — profesorių Vytautą Vardį. Vėliau iš lietuvių prezidentais yra buvę profesoriai Rimvydas Šilbajoris, Marija Gimbutienė, Tomas Venclova ir šiuo metu Violeta Kelertienė.

AABS taryboje yra dirbę (kai kurie po kelias kadencijas) šie lietuviai: profesorius Tomas Reimke, dr. Romas Misiūnas, profesorius Rimvydas Šilbajoris, dr. Kęstutis Keblys, dr. Elona Vaišnienė, dr. Stasys Goštautas, profesorius Kęstutis Skrupskelis, profesorė Birutė Cipliauskaitė, advokatė Daina Kojalytė, profesorė Marija Gimbutienė, profesorė Audronė Wilke, profesorė Violeta Kelertienė, profesorius Alfred Senn, dr. Robertas Vitas, dr. Audrius Dundzila, profesorius Edvardas Jakubauskas ir profesorius Tomas Venclova.

Bet reikalų vedėjas nuo pat pradžių yra latvis, vardu Janis Gaigulis, vienas iš draugijos steigėjų. Šis draugijai pasižymėjęs žmogus jos veiklai pajungė savo plačią strateginio planavimo ir administravimo patirtį, įgytą per 27 metus Domino Sugar korporacijoje (jis buvo jos strateginio planavimo administratoriumi su raštine Rockefeller Center, New York City). Tad nuo pat pradžių AABS daug kuo skyrėsi nuo išeiščių organizacijų, pavyzdžiui, AABS raštinė „kompiuterizuota“ jau nuo 1980 metų! Janis Gaigulis 1982 metais pasitraukė į pensiją ir baltų studijų draugijai skiria septynias dienas per savaitę.

Tačiau Janis Gaigulis jau seniai numatė iš AABS „išeiti į pensiją“ 1998 metais, kai jam suėis 78 metai. Puikiai suprasdamas, jog neatsiras kitas, kuris dirbtų draugijai be atlyginimo, be atostogų, dienomis ir vakarais, septynias dienas per savaitę, Janis Gaigulis įtikino tarybą, kad būtina sutelkti fondą, iš kurio palokanų būtų galima samdyti nuolatinį reikalų vedėją ir raštinės tarnautoją. Baltic Studies Fund lėšų telkimo pradžia buvo New York'e 1984 metais, išpūdingose America's Cup patalpose. Pobūvio garbės pirmininkais (ir vėl latvių dėka!) buvo dr. Jeanne Kirkpatrick, tada JAV ambasadorė Jungtinėse Tautose, ir dr. Zbigniew Brzezinski. Iš lietuvių didesniais įnašais prie BSF iki šiol yra prisidėję Jonas Dovydenas, Vytautas Dudėnas, Vytautas ir Palmira Janušonai, Vladas Kaupas, Kęstutis Keblys, Raimundas Mieželis, Romas ir Audronė Misiūnai, Rimvydas Šilbajoris, Virginija Sirusienė, Šarūnas Užgiris, Rimas ir Elona Vaišniai, ir Vytautas ir Mara Vygantai.

Bet BSF augo lėtokai. Siekdamas pagreitinti fondo augimą Janis Gaigulis 1996 metais surado Venecueloje latvi Vaidį Vitols, kuris sutiko fondui paaukoti 100,000 dolerių su „matching funds“ sąlyga, t.y., AABS galės iš jo gauti tiek pinigų (iki \$100,000), kiek paaukos kiti, bet aukos negali būti mažesnės negu \$3,000 (galima susidėti ir keliems aukotojams).

Buvo būtina pasinaudoti pono Vitols dosnumu kuo pilniausiai.

AABS išrenka Nobelio literatūros premijos laureatą lenkų poetą Czeslaw Milosz pirmuoju draugijos garbės nariu 1984 m. balandžio 24 d. New York'e. Sėdi: dr. Czeslaw Milosz ir dr. Elona Vaišnienė. Stovi: (iš kairės) Janis Gaigulis, profesorius dr. Rimvydas Šilbajoris, Audronė Misiūnienė ir latvis advokatas.

AABS kreipėsi į National Endowment for the Humanities ir Mellon Foundation su prašymu padėti draugijai pasinaudoti „challenge grant.“ NEH paskyrė \$50,000, Mellon Foundation dave \$25,000, o pridėjus p. Vitols'o antra tiek, Fondas iš karto šoktelėjo \$150,000. 1997 metų gruodžio mėnesį iš viso buvo džiuginantis \$600,000. Truputį nepatogu, kad iki 1997 m. gruodžio mėnesio lietuvių aukos bei pažadai tesudarė 10% sumos. (Beje, nors kartu dirbame nuo 1970 metų, nesu girdėjęsi, kad Janis Gaigulis būtų priekaitavęs lietuviams, jog bendrą vežimą kartais paliekame tempiti kitiems. Tačiau ne kartą jis yra džiaugęsis per telefoną, kai

lietuvių kuo nors prisidėjo prie bendro darbo.)

Valdis Vitols'o trejų metų iššūkis galioja iki šių metų gruodžio pabaigos, tad dar turime laiko rimčiau prisidėti. Aukos yra atleidžiamos nuo JAV mokesčių; AABS federalinis numeris yra 23-7089112. AABS yra parengusi „estate planning“ informaciją tiems, kurie galėtų palikti auką savo testamentu. Visais šiais reikalais prašome kreiptis: Janis Gaigulis, AABS, 111 Knob Hill Road, Hackensack, NJ 07640; tel. 908-852-5258, elektroniniu būdu: 70762.640@com-puserve.com.

Perimdama prezidentės pareigas 1996 metais profesorė Violeta Kelertienė svarstė, ar Baltijos šalims atkūrus nepriklausomybę užsieny esanti AABS turėtų tęsti baltiečių studijų puoselėjimo darbą. Nėra abejonės, kad AABS buvo vienintelė galinti šį darbą atlikti, kai Baltijos šalys buvo nelaisvos. Draugija sukūrė svarbų psichologinį užnugarį jauniems humanitarams ir visuomeninių mokslų studentams, kurie domėjosi Baltijos kraštais. AABS padėjo įtvirtinti baltų studijas moksliniame pasaulyje ir tuo drąsino jaunus akademikus studijuoti temas apie Baltiją. Per savo ruošiamas konferencijas draugija užtikrindavo klausytojų akademiniams pranešimams Baltijos temomis, o *Journal of Baltic*

studijos skleidė mokslinę informaciją apie Baltijos šalių kultūras ir visuomenes.

AABS narių skaičius nemažėja (šiuo metu yra daugiau negu 800), be to, šiuo metu nėra kitos tarptautinės baltų studijų draugijos, kuri turėtų tokį pasitikėjimą ir tokius ryšius, kokius per trisdešimt metų uolaus darbo yra susikūrusi Association for the Advancement of Baltic Studies. 1992 metais American Council of Learned Societies (jai priklauso 217 universitetų, kolegijų, bibliotekų ir daugiau negu 50 mokslinių draugijų) pakvietė AABS tapti nare. Įvairūs fondai kreipiasi į AABS patarimų, kai svarsto paramą įvairiausiems projektams Lietuvoje, Latvijoje ar Estijoje, ir kviečia draugiją padėti įvertinti paramą gavusių projektų rezultatus.

Baltų studijų draugija gali vaidinti net svarbesnį vaidmenį ateityje. Profesorė Kelertienė mini, kad auga susidomėjimas Baltijos jūros pakrantių ekologija, o pastacius Via Baltica greitkelį auga susidomėjimas prekyba ir įvairiais ekonominiais reikšimais Baltijos šalyse. Taip pat auga skaičius Peace Corps, Fulbright, IREX, ir Soros (Atviros Lietuvos Fondo) stipendininkų, kurie jau dirbo ar dirbs Lietuvoje, Latvijoje, ar Estijoje ir domėsis Baltijos kraštais. Be to, komunizmo pasekmės dar ilgai bus įdomios moksliniam pasaulyje ir ypač Baltijos mokslininkams bus praverę duris turėti draugiją, kurios tikslas yra puoselėti jų pastangas ir jų tyrinėjimų rezultatus skleisti tarptautiniame mokslo pasaulyje.

Kartu su latviais ir estais išugdėm patikimą vardą nusipelnusių Baltų studijų draugiją, dabar reikia užtikrinti jos ateitį. Prisidėkime prie Baltic Studies Fund augimo, nes savigarbą reikalauja, kad AABS pajustų lietuvių talką.

Autorių dėmesiui

Prityrę bei pačias geriausias rekomendacijas turintys redaktoriai ir vertėjai parengs Jūsų pateiktos knygos rankraštį spaudai — suredaguos, surinks kompiuteriu, suras Lietuvoje pirmojo *Lietuvos kovų ir kančių istorijos* tomo nepasisekimui. Su džiaugsmu galima tvirtinti, kad Vytauto Vardžio redaguota *Krikščionybė Lietuvoje* tos klaidos nepadarė.

ninkų paliudijimus? Kodėl kai kurie jų mieliam vartojamam KGB archyvuose surastus šaltinius? Toks perdėtas istorikų „objektivumas“ turbūt pasitarnavo ir pirmojo *Lietuvos kovų ir kančių istorijos* tomo nepasisekimui.

Su džiaugsmu galima tvirtinti, kad Vytauto Vardžio redaguota *Krikščionybė Lietuvoje* tos klaidos nepadarė.

Krikščionybė Lietuvoje

(Atkelta iš 3 psl.)

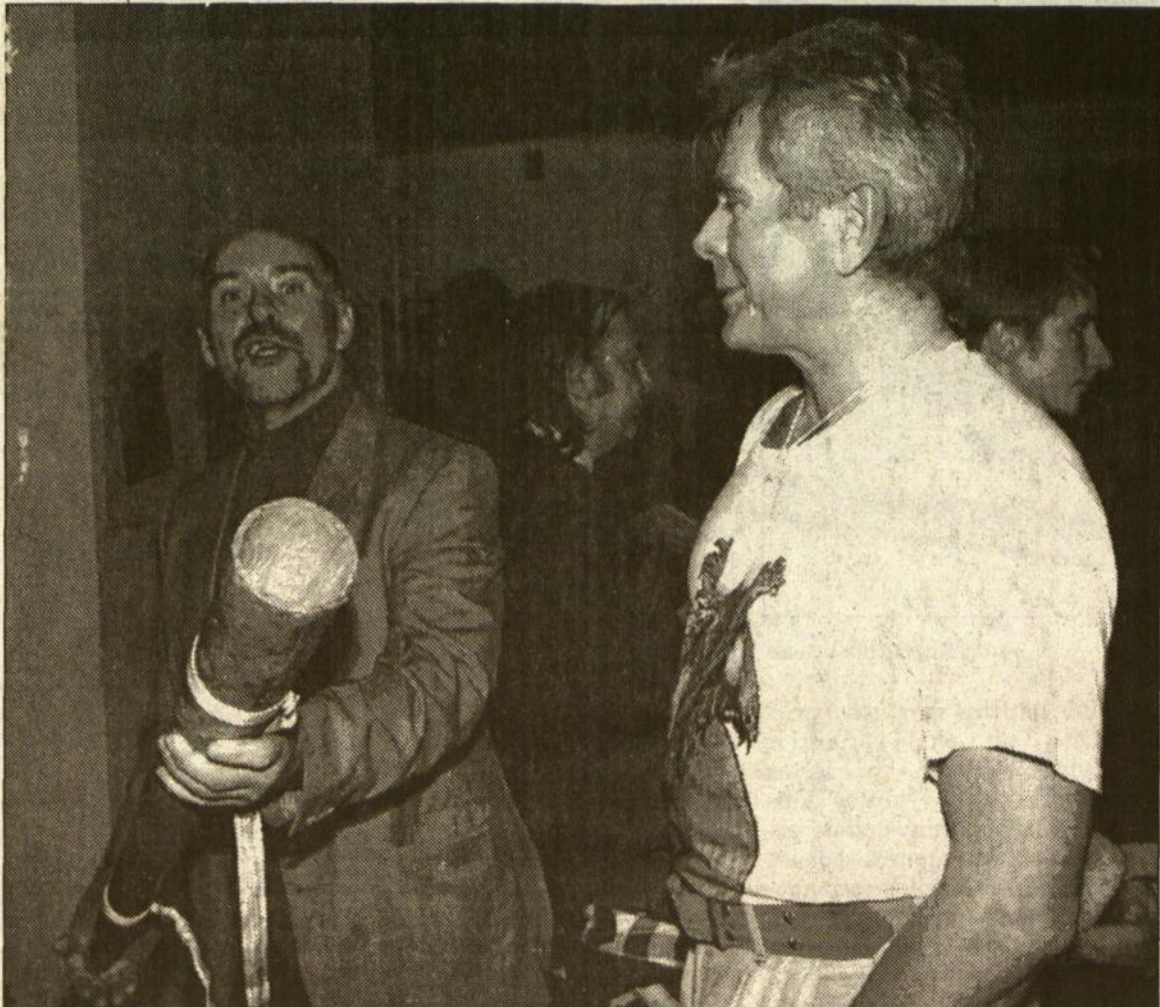
moksleivių ateitininkų organizaciją ir apkarpydamas Teologijos-filosofijos fakulteto veiklą universitete, jis, matyt, tikėjosi užgnaužti krikščionių demokratų įtakos plėtimąsi tarp jaunų inteligentų“ (p. 258).

Buvo aiškiai jaučiama, kad tiek 1928 metų antrojoje, tiek ir 1938 metų trečiojoje tautininkų valdžios konstitucijose kai kurie jų straipsniai varžė Bažnyčios savarankiškumą, trukdė ir net draudė katalikiškų organizacijų ir apskritai katalikiškosios akcijos veiklą. Tik 1939 metais atsiradęs koalicinės vyriausybės sudarymo reikalas turėjo sunormuoti Bažnyčios ir vyriausybės santykius. Gaila, bet tai jau nebevyko, nes 1940 metais Lietuva tapo sovietų okupuota.

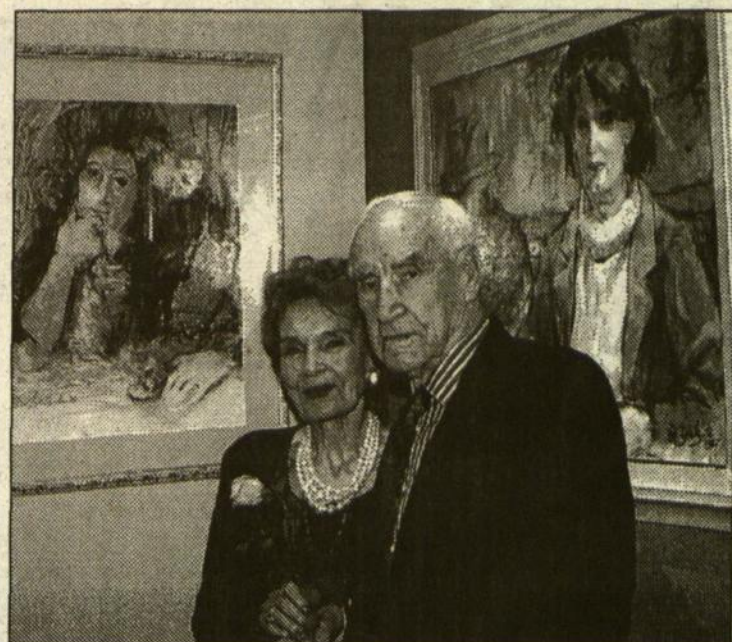
Sovietinei okupacijai pasipriešinimo šaltiniai

Knygos trečiojoje dalyje labai plačiai ir išsamiai pateikiamas lietuvių tautos ir ypač Katalikų Bažnyčios pasipriešinimo vaizdas sovietinės okupacijos metais. Tai pagrindinės Vytauto Vardžio, Arturo Hermano ir Kęstučio Girniaus straipsnių temos, atskleidžiančios persekiojimus, teismus, ištėrimus, žiaurią tikinčiųjų žmonių padėtį, tautinių ir religinių disidentų veiklą ir *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* pradėtą pasipriešinimą.

Paskaitant apie visą tą lietuvių tautos vargo laikotarpį ir žinant, kad *LKB Kronikoje* bei

Kauniečiai fotomenininkai Valerijus Gvozdas ir Algimantas Arcimavičius parodoje „Išprotėjusios fotografijos“, surengtoje Kauno fotografijos „Fujifilm“ galerijoje šių metų pradžioje. Kęstučio Jurelos nuotrauka, ELTA.

Dailininkai Ona Dokalskaitė ir Mykolas Paškevičiai

Drąsos ir kūrybos kupinas gyvenimas

PRANAS VISVYDAS

„Ona & Mykolas. A Lifetime of Courage and Creativity“. Taip byloja Anaheim, California, muziejaus kvietimai į Onos Dokalskaitės ir Mykolo Paškevičiaus apžvalginę parodą.

Atidarymas įvyko sausio 24 dieną. Kadangi tą šeštadienį Los Angeles mieste buvo prasiidėjęs lietuvių fronto bičiulių politinių studijų savaitgalis, tai, suprantama, daug kas iš kviesimų lietuvių parodos aplankymą atidėjo kitam kartui. Ji tęsis iki kovo 28 dienos. Ars longa, vita brevis.

Džiugu, kad susidomėjimas atidarymu prašoko visus lukesčius. Žiūrovų, galėjusių susipažinti su dailininkais, buvo apščiui. Atvyko ir keliolika dažnai parodose matomų lietuvių. Muziejaus vakarinėje ir rytinėje galerijose skoningai sukabintus paveikslus supo maloni popietės šviesa. Vestibiulio šone arfininkė grojo klasišinę muziką. Dailininkų albumai, redaguoti Algimanto Kezio, bematant ištiro. Už juos gauti pinigai bus paskirti Anaheim'o muziejui paramai.

Kodėl viskas taip sklandžiai, taip sėkmingai susiklostė? Atsakymas, manau, glūdi susižavėjime Onos ir Mykolo menu, pradedant rėmų parduotave, muziejaus kuratoriais ir gabiu *Los Angeles Times* skiltininku Jerry Hicks. Iš dalies parodos triumfą pagrindė ir dailininkų dukters Birutės Zuyovich sugebėjimas tartis, jos didelis troškimas, kad ši kūrybingoji lietuviška savastis taptų plačiai įvertinta.

Didžiųjų dienraščių žurnalistai ne itin linkę rašyti straipsnius apie mūsų išgyvenimus karo ir pokario metais. Tuo tarpu nacių sukeltas holokostas aprašomas nuolat, kartais negailinti tulžies Lietuvai. Kad ir sausio 4 dienos *Los Angeles Times* grasioje paklodė „Lithuania's Blind Eye to Nazi Past“. Atseit mes, pusę amžiaus su kaupu naikinti kelių okupacijų, vis dar turime jaustis kalti už tai, kas vyko totalitarinių grobių sukulto žiauraus karo arenoje.

Todėl didžiai nustebau suradęs tame pačiame laikraštyje draugiškos tonacijos straipsnį. *Los Angeles Times* skiltininkas Jerry Hicks Orange apskrityje laidoje (sausio 20) su deramu įsijautimu aprašo dailininkų Onos Dokalskaitės ir jos vyro Mykolo Paškevičiaus likimus — „Couple's Artistic Outlook Framed by Life Under Stalin“. Pacituosiu ir nusakysiu kelias šio rašinio mintis.

„Mes sėdėjome vakarinėje Anaheim muziejaus galerijoje. Aš klausiausi judvieju idomus pasakojimo apie sunkų laikotarpį. Mus supo keli tuzinai jų raiškių paveikslų, šiuolaikinių,

bet kilusių iš anų ankstesnių grumtynių. Jie dar tebetapo su entuziazmu. Onai — 96, jos vyrui Mykolui — 90“.

„Dvasingumas, trykštantis iš šių darbų, yra tiesiog stebinantis“, sako Joyce Franklin, muziejaus programos direktorė. „Čia taip ypatingai atsiskleidžia jų pačių vidus“.

Jiedu susipažino Dailininkų sąjungos susirinkime Minske 1930 metais, žavėjosi vienas kito talentu ir išvaizda. Įsimylėjo. „Net ir meilė nelengvino jų nusivylimo savo karjeromis: valstybės kontrolė buvo slegianti. Jie net negalėjo pasirašinėti savo darbų. Užėjo tragiški metai. Stalino terorui parpu užgnaužti bet kokią kūrybinę išraišką. Daug menininkų ir poetų buvo nužudyti. Onos motina, kaip mokytoja, ištrėmė į Sibirą kalėti. Sugrįžo tik po penkerių metų. Mykolas ir Ona susituokė 1933-iais, ir kaip menininkai jie vegetavo tik dirbdami valstybei“.

Jerry Hicks glaustai aprašo jų pabėgimą iš Minsko. Laikiną prieglobstį Onos tėviškoje Lietuvoje. Vėl traukimąsi nuo artėjančių raudonarmiečių, bandymą pasiekti Šveicariją; stoikinį gyvenimą amerikiečių zonoje, Vokietijoje, susiglaudus penkiese viename kambaryje; laisvę ir įsikūrimą New York'e; persikėlimą į Kaliforniją 1962 metais.

„Ir Ona, ir Mykolas paruošė savo kūrinį knygas ir kiekvienas turi būrį gerbėjų. Franklin man pasakė, kad vienas kolekcionierius yra įsigijęs net 40 Mykolo darbų“. Savo ruožtu žinau, kad nemažas skaičius lietuvių ir kitataučių yra papuošę kambarių sienas Onos Dokalskaitės drobėmis — natūrmortais, peizažais, portretais.

Jerry Hicks savo straipsnį užbaigia beletristiškai jautriu gestu: „Jei jūs apsilankysite šioje parodoje, jūsų dėmesį tikriausiai patrauks jauno vyro portretas vakarinėje galerijoje. Su juo susieta žadą užimanti istorija. Šį savo vyro portretą Ona Dokalskaitė nutapė prieš 61-ius metus. Ir tik tai iš savo kūrybos ji nešėsi vargingame kelyje į Lietuvą. Vėliau, bandydami pasiekti Šveicariją, vėl beveik nieko negalėjo pasiimti. Tą portretą per visus tuos metus išsaugojo giminaitis Lietuvoje ir jai atsiuntė“.

„Jis buvo labai gražus“, pasakė Ona, žvilgteldama į portretą, ir tuoj pat pridūrė, „ir dar tebera“. Jos vyras.

Maga ir man trumpai pridurti: šioje parodoje didingai triumfuoja atida žmogui, taip retai regima nudienėję dailei. Ona įkūnija ramų spalvingą grožį. Mykolas — ekspresyvių išgyvenimo mirksnius.